

Újabb „fehér könyv” — ezúttal a régi Kolozsvárról

Kolozsvári emlékirók 1603—1720. A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József. A forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1990.

E kötet a Kriterion Könyvkiadó folytatja az 1985-ben megszakadt „fehér könyvek” sorozatát, amely addig is tág teret biztosított az erdélyi emlékirat-irodalom termékeinek közlésére. A kötetnek valamikor a nyolcvanas évek közepén kellett volna megjelennie, de a „nem létező cenzúra” a nyomdában gátolta meg a kiszedett és nyomás előtt álló könyv megszületését. Valószínű ennek köszönhető, hogy a félig kész könyv nyomtatását a kapacitás- és papírhiánnyal küszködő nyomda 1990-ben elvégezte és ha fél évtizedes késéssel is, de szép példányszámban (10 000) a kötet az olvasóközönség kezébe került.

Ha a sorozatban eddig megjelent művek egy-egy erdélyi személyiség emlékiratait, feljegyzéseit, irodalmi munkásságát, levelezését mutatták be, az ismertetésre kerülő kötet egy város, Kolozsvár polgárainak emlékiratait gyűjtötte egy csokorba és tárja a mai olvasó elé. A válogatás két feladat

megvalósításához nyújtott kitűnő alkalmat a kötet összeállítóinak, Pataki Józsefnek és Bálint Józsefnek. Az egyik feladat a középkori Kolozsvár gazdasági, társadalmi, politikai és művelődési életének a bemutatása úgy, ahogy az az emlékirók feljegyzéseiből kiderül, a második historiográfiai vonatkozású: nyomon követi a városi történetírás fejlődését a XVII. században, valamint a XVIII. század elején.

A kitűzött célok eléréséhez igazodik a kötet szerkezete is. A könyv két fontos részre tagolódik, éspedig a Bálint József által írt bevezető tanulmányra (5—88.), valamint a Pataki József által válogatott forrásokra (89—299.). Mivel a kötet szerzőinek számolniuk kellett azzal a ténnyel, hogy az utóbbi évtizedekben az olvasóközönség nagyobb része nem férhetett hozzá Kolozsvár történetére vonatkozó hiteles áttekintéshez, ezért a bevezető tanulmány első része (5—31.) összefoglalja a város kialakulásának és

fejlődésének fontosabb szakaszait a XVII. század végéig. A XVII. századi városkép megrajzolása után a bevezető vázlatosan ismerteti a fejedelemség kori Kolozsvár művelődési viszonyait és a város szerepét az erdélyi művelődésben. A bevezető tanulmány legértékesebb része az, amely *A városi emlékirat-irodalom és forrásaink* címet viseli, és ahol a szerző módszeres elemzését adja az erdélyi városi emlékirat-irodalomnak és a kötetben szereplő kolozsvári emlékirók feljegyzéseinek.

Az emlékiratírás „a humanizmus kísérőjelenségeként” először az olasz és francia irodalomban jelentkezik mint önálló műfaj, de hamar kedvező talajra talál a fejedelemség kori Erdélyben is, ahol „az ország ügyeinek szolgálói a látottakról, tapasztaltakról, megbízatásuk mikéntjéről és eredményeiről... beszámolókat készítenek”. Ebből kifolyólag az erdélyi emlékiratok „egyszerre irodalmi és történeti jelentőségűek” azáltal, hogy a két műfaj összefonódik, mivel az emlékirók művészi eszközkhöz nyúlnak akkor, amikor személyiségükön keresztül korukban történt eseményeket rögzítenek. Az erdélyi főrangúak és köznemesek emlékirásai mellett a XVII. században kialakult az erdélyi magyar városi emlékirat-irodalom is. A bevezető szerzője a következő változatait említi a városi emlékirat-irodalomnak: családtörténeti feljegyzések, írói családi hagyományok továbbvivőinek feljegyzései, mesteremberek feljegyzései, különböző kalendáriumokba írt jegyzetek, vallási mozgalmak hatására született vagy alkalomszerűen létrejött írások.

A bevezető tanulmány írójának érdeme az, hogy a kötetben közölt források szerzőiről (ott, ahol ismertek voltak) külön-külön jellemrajzot készít, felvázolván a város történetében játszott szerepüket. A források irodalomtörténeti, valamint stilisztikai

elemzését szintén a kötet összeállítóinak érdemei közé sorolhatjuk.

A kiadvány törzsét a források alkotják, melyeket Bálint József krónikák és naplók helyett „történeti feljegyzéseknek” nevez. Az emlékiratokat a szerzők hivatalos jellegű feljegyzések közlésével egészítették ki forrásértékük és adatgazdagságuk miatt.

Az első két forrás jezsuita szerzetesek tollából származik, és a rendtagok 1603-ban Kolozsvárról való kiűzését jegyzi fel latin nyelven. Erről az eseményről és a „Bastakorszakról” szól a harmadik forrás, mely a „Törvénykezési jegyzőkönyvekből” válogatott tanúvallomásokot tartalmaz. A hivatalos jellegű feljegyzéseket ifjú Heltai Gáspár (1611—1617 között a város nótáriusa) a Közgyűlési jegyzőkönyvekből vett diáriumszerű írásai zárják. Ezek mindeddig kiadatlan források, és inkább eseménytörténeti szempontból fontosak, de Heltai írása „sok közös vonást mutat a kiforrott emlékiratokkal”.

A források zömét az egyéni eseménytörténeti beszámolók alkotják. Habár többségüket (a Gálffy Mihály feljegyzésein kívül) már eddig kinyomtatták, ezek a kiadások a múlt században vagy határainkon kívül születtek és a szakembereken kívül a hazai olvasóközönség számára hozzáférhetetlenek. A jelen kiadás dicséretre méltó módon elégíti ki azt a kettős elvárást, amely egy ilyen jellegű kötetrel szemben felmerül: azt, hogy egyszerre szóljon a szélesebb olvasóközönséghez és ugyanakkor eleget tegyen a mai tudomány magasszintű követelményeinek. E kettős elvárást tudatában a kiadványra vonatkozó jegyzetekben Pataki József így vall: „igyekeztünk összegyűjteni a XVII. században élt tollforgató kolozsváriak feljegyzéseit, hogy ezek közvetlenül tájékoztassanak a város történetéről és polgárainak életmódjáról, örömeiről és mindennapi gondjairól egyaránt”. „Nem elégedtünk

meg másodkézből vett forrásanyaggal, hanem ahol erre csak lehetőség nyílt, felkuttattuk az eredeti feljegyzéseket tartalmazó füzeteket és napló-könyvecskéket. Ilyen módon nemcsak helyesbíteni tudtuk az esetleges hibás olvasatokat, hanem több esetben pótolhattuk is a kimaradt szavakat vagy mondatokat.” A latin nyelvű szövegeket és kifejezéseket lefordították magyarra, de a jegyzetekben közlik az eredeti latin szöveget, így módon elégítvén ki a tudományos kutatás igényeit. Az olvasóközönség igényeit szolgálja a *Szó- és kifejezésjegyzék*, valamint a Kolozsvár történetét (a XII. századtól 1720-ig) összefoglaló *Időrendi áttekintés. A Tárgyi magyarázatok*, valamint a *Név- és helymutató* pontos és gyors tájékoztatást nyújtanak a szakember számára,

de kiváló magyarázatokkal is szolgálnak a kötetben szereplő személyek kilétéről.

A kötetben szereplő ún. krónika- és naplóírók (Segesvári Bálint, Linczigh János, Auner Márton, Brozer Péter, Gálffy Mihály, Vizaknai Bereczk [Briccius] György, Misztótfalusi Kis Miklós és Szakái Ferenc) feljegyzéseiből kicsengő gondolat a mai olvasó számára is megszívlelendő: büszkék kolozsvári mivoltukra, és ennek tudatában, viharos történeti időkben, áldozatkészséggel cselekednek városuk megmentéséért vagy erkölcsi és gazdasági felemelkedéséért. Ugyanez a szellem hatja át e kötet összeállításának is a munkásságát, hozzájárulván ezáltal a romániai magyar történetírás fejlődéséhez.

Wolf Rudolf